

УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 341.41/46.41(4,7)

ДОСВІД ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННУ ПОРУБКУ ЛІСУ

Ольга БУДЯЧЕНКО,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

Стаття є науковим дослідженням проблем кримінально-правової охорони лісових ресурсів від незаконної порубки за законодавством зарубіжних країн та його співставлення з аналогічними вітчизняними нормами права.

Ключові слова: злочин, ліс, незаконна порубка, довкілля, кримінальна відповідальність, суспільна небезпечність.

EXPERIENCE OF INDIVIDUAL FOREIGN COUNTRIES ON LEGISLATIVE REGULATION OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR UNLIMITED TREE OF FORESTS

Olha BUDIACHENKO,
Lecturer at the Department of Civil Law Disciplines
of Odessa State University of Internal Affairs

SUMMARY

The article is a scientific study of the problems of criminal law protection of forest resources from illegal tracing under the legislation of foreign countries and its comparison with similar domestic norms of law.

Key words: crime, forest, illegal felling, environment, criminal responsibility, social danger.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні масові незаконні порубки лісу та пов'язана з ними торгівля нелегальною деревиною визнаються у всьому світі суттєвою загрозою лісам, що завдає непоправної шкоди довкіллю, підриваючи зусилля, спрямовані на досягнення сталого лісокористування. Незаконні вирубки лісу негативно впливають на економіку країн, завдають значних матеріальних та соціальних збитків, позбавляючи держави та їх населення великої частини доходів. Саме тому в багатьох країнах світу величезна увага приділяється питанню охорони лісів від незаконної рубки. Дана проблема вельми актуальна і для України, адже останнім часом незаконна порубка лісу набула в країні особливого злочинного розмаху. Щороку з України вивозять деревини на суму близько 272 млн.\$ [1]. На сьогодні нелегальна вирубка лісу в Україні вже досягла критичного рівня. За офіційними даними, у 2017 р. площа незаконної вирубки оцінюється в 26 тис. куб. м. лісів, а завдані державі збитки складають, за оцінками експертів, до 157,5 млн. грн. Та в реальності ця цифра сягає в десятки разів більше [2].

У зв'язку із цим звернення до зарубіжного досвіду щодо кримінально-правової охорони лісу від незаконної рубки може виявитися корисним із точки зору вдосконалення національного законодавства України шляхом запозичення позитивних юридичних здобутків інших країн, напрацьованих ними на шляху боротьби з незаконною порубкою лісу.

Стан дослідження. З-поміж публікацій, присвячених у цілому кримінально-правовій характеристиці злочинів

проти довкілля, де проблема кримінальної відповідальності за незаконну порубку лісу розглянута більш-менш конкретно, можна виділити роботи таких вчених, як: П. Берзін, С. Гавриш, Ю. Денисов, О. Дудоров, Т. Корнякова, О. Крассов, В. Локтіонова, В. Матвійчук, Р. Олійничук, Е. Назимко, П. Повеліціна, А. Плешаков, Б. Розовський, В. Самокиш, О. Скворцова, О. Сторчоус та ін. Водночас, не применшуючи вагомості наукових напрацювань вказаних авторів, слід зазначити, що кримінально-правовій компаративістичі зарубіжного законодавства про злочини щодо незаконної рубки лісу не приділено достатньої уваги в сучасній науковій літературі.

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду окремих зарубіжних країн із кримінально-правової охорони лісу від незаконних рубок і виявлення позитивних досягнень здобутих ними із цього питання.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб отримати саме загальне уявлення про досвід іноземних держав у сфері кримінальної охорони деревних ресурсів лісу від незаконної рубки, розглянемо спочатку деякі підстави застосування кримінальної відповідальності за цей вид злочину за законодавством Федеративної республіки Німеччини (ФРН). Так, основним базовим законом, що регулює відносини з лісгосподарської діяльності та охорони і захисту лісів на загальнодержавному рівні щодо всіх власників лісів на всіх територіях де ведеться вирубка лісу, є Федеральний закон Німеччини «Про ліс» або «Про збереження лісів та просування лісового господарства» (1975 р.) [3].

Практично половину обсягу даного закону складають норми, які встановлюють вимоги та правила, яких повинні дотримуватися власники лісів та постійні лісокористувачі, а також основні обов'язки юридичних осіб підприємств, установ, організацій, які діють у певних сферах лісового господарства. Крім рамкового Федерального закону «Про ліс», у Німеччині діє ще ціла низка спеціальних федеральних актів, які регулюють відносини в лісгосподарській галузі щодо окремих питань у конкретній сфері діяльності, що впливає на стан та відтворення лісів. Це, зокрема, закони «Про лісові посіви», «Про лісові втрати та баланси», «Про збут деревини» тощо [4, с. 12–15; 5, с. 428–464].

Повертаючись до Федерального закону «Про ліс» [3], відзначимо, що цей закон містить чисельні інструкції, які є законодавчими обмеженнями у сфері лісокористування, а також приписи, що поряд із економічними санкціями передбачають застосування до фізичних і юридичних осіб кримінальної відповідальності за порушення встановлених ним вимог і правил. Зокрема, забороняється суцільні рубки або прорідження лісу на площі понад 2 га, а лісів, які мають охоронне та захисне значення, – на площі понад 1 га, без дозволу владних структур лісової охорони за погодженням спеціального відомства із земельних справ (§ 9). Згідно з §§ 42 і 43(2) закону «Про ліс» незаконну (самовільну) рубку лісу без відповідних дозволів або з порушення встановлених у них вимог віднесено до злочинів проти лісового фонду ФРН, що карається штрафом у розмірі до 10 тис. євро.

Однак Федеральний закон «Про ліс», маючи рамковий характер, встановлює лише загальні вимоги. Справа в тому, що Конституція ФРН відносить захист лісових ресурсів одночасно до предмету спільного ведення Федерації і федеральних Земель [6, с. 170–174]. Причому боротьбу з незаконною рубкою лісу віднесено до прерогативи саме Земель, що є їх безпосереднім завданням. Кожна з 16 Земель має свій лісовий закон, в якому продубльовані основні положення Федерального, з урахуванням її власних регіональних особливостей (лісгосподарських традицій, економіки, соціальних умов). Докладно регулюючи відносини у сфері лісокористування, кожний лісовий закон кожної із Земель обов'язково містить приписи, які встановлюють відповідальність за порушення закріплених у ньому вимог і правил щодо рубок лісу, і санкції за скоєння відповідних протиправних діянь [4, с. 12–15].

Продовжуючи далі, важливо відмітити, що чи не найважливішою особливістю лісового законодавства ФРН є його природоохоронувальна спрямованість, яка отримала своє відображення в нормах закону ФРН «Про ліс» [3]. Нормативно-правова база Німеччини в галузі сталого лісокористування взагалі характеризується інтегральним поєднанням лісового та природоохоронного законодавства. Причому на відносини з охорони та захисту природних ресурсів лісу поширюється дія всіх німецьких екологічних законів: «Про охорону навколишнього природного середовища» «Про захист природи», «Про водні ресурси», «Про поводження з відходами» та ін. [5, с. 230; 7; 4, с. 12–15]. У цьому аспекті важливе значення набувають певні норми Кримінального кодексу (далі – КК) ФРН, розміщені в розд. 29 «Злочинні діяння проти довкілля», положення якого регламентують порядок та умови застосування карної відповідальності за протиправні діяння, внаслідок яких може бути заподіяно екологічної шкоди [8, с. 29].

Тут важливо звернути увагу на те, що система Особливої частини КК ФРН, на відміну від КК України, побудована, виходячи з пріоритету інтересів суспільства і держави над інтересами особи. Розташовуючи склади злочинних посягань у певній послідовності, німецький законодавець враховує специфіку правових благ, що охороняються кри-

мінальним законом, їх зміст та взаємозалежність один з одним [9, с. 20]. Безпосередньо як об'єкт кримінально-правової охорони ліс згадується в п. 5 абз. 3 § 329 розд. 29 КК ФРН «Створення загрози території, що підлягає захисту».

Зокрема, особи, які викорчуюють ліс, порушуючи правові приписи або офіційно встановлені заборони щодо захисту національних парків, заповідників або територій, що тимчасово охороняються як заповідні, – караються позбавленням волі на строк до 5 років або грошовим штрафом. Виходячи зі змісту п. 5 абз. 3 § 329, обов'язковою факультативною ознакою об'єктивної сторони цього складу злочину є скоєння його на територіях з особливим природоохоронним статусом, що підлягають офіційній охороні. Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умисною формою вини. При цьому відповідно засадничих засад кримінального права Німеччини [9, с. 15] зміст умислу включає усвідомлювання особою-порушником, що вона викорчує дерева в заповідних або інших особливо охоронюваних територіях, і розуміння відповідного статусу цих об'єктів, але не передбачення шкідливих наслідків.

Шкідливі наслідки цього діяння очевидні: пошкодження та знищення лісових культур, а отже, екологічна шкода, в більшій чи меншій ступені, буде заподіяна в будь-якому випадку. Тобто з моменту викорчування першого дерева або чагарнику цей злочин є закінченим (формальний склад). Із цього випливає, що за кримінальним законодавством ФРН викорчування дерев на територіях з особливим природоохоронним статусом за будь-яких обставин є злочинним діянням проти довкілля.

Матеріалізація суспільної небезпечності незаконного викорчування лісу на територіях з особливим природоохоронним статусом знаходить свій вираз у суспільно небезпечних наслідках. Суспільно небезпечні наслідки, які викликає або може викликати це злочинне діяння, визначено в п.п. 1, 4 абзаців 1 і 2 § 330 «Особливо тяжкий випадок караного діяння проти довкілля» як обставини, що обтяжують покарання за скоєння цього злочину. За наявності обтяжуючих обставин, тобто за умов, визначених у п.п. 1, 4 абзаців 1 і 2 § 330, суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого п. 5 абз. 3 § 329, виходячи зі змісту положень § 11, характеризується умисною формою вини, навіть із необережності [9, с. 30]. Отже, факультативні не-обов'язкові ознаки складу злочину, передбаченого п. 5 абз. 3 § 329, прописано в нормах окремого параграфу КК ФРН як обтяжуючі обставини.

Залежно від суспільної небезпечності наслідків, КК ФРН передбачено два щабля посилення покарання за незаконне викорчування лісу на територіях з особливим природоохоронним статусом. Перший щабель: кваліфікуючою ознакою об'єктивної сторони є: - заподіяння екологічної шкоди території з особливим природоохоронним статусом, таким чином, що її (шкоду): а) не можливо усунути, або це б) потребує надмірних витрат або в) тривалого часу (п. 1 абз. 1 § 330), або заподіяння тривалого шкоди існуванню тварин або рослин, види яких знаходяться під загрозою вимирання (п. 3 абз. 1 § 330). Тобто об'єктивна сторона цього злочину отримує свій повний розвиток лише за умови настання зазначених наслідків, і тільки із цього моменту злочин вважається закінченим. У даному абзаці визначено також кваліфікуючу ознаку суб'єктивної сторони – корисливий мотив (п. 4 абз. 1 § 330). Отже, виключно за умов зазначених обтяжуючих обставин незаконне навмисне викорчування лісу на територіях з особливим природоохоронним статусом тягне позбавлення волі від 6 місяців до 10 років.

Другий щабель – особливо кваліфікуючі ознаки, за яких діяння передбачене п. 5 абз. 3 § 329 набуває особливої суспільної небезпечності. А саме якщо незаконне навмисне

викорчовування лісу на територіях з особливим природоохоронним статусом: 1) створює загрозу смерті іншій людині або 2) небезпеку заподіяння тяжкої шкоди її здоров'ю, або 3) шкоди здоров'ю великої кількості людей – крається позбавленням волі від 1 до 10 років (п. 1 абз. 2 § 330); 4) заподіє смерть іншій людині – карається позбавленням волі від 3 років (п. 2 абз. 2 § 330). Причому в даному випадку згідно з абз. 3 § 330 КК ФРН передбачається розгляд пом'якшуючих обставин.

Отже, як бачимо, в карному законодавстві ФРН простежується певна системність «однакових» санкцій, встановлених за злочини, що посягають на ліс як об'єкт НПС, за наявності «рівнозначних» видів вини та тяжких наслідків. При цьому, встановлюючи розмежування між певними видами покарань за незаконну рубку лісу, німецький законодавець виходить із принципу ступеня суспільної небезпечності відповідних протиправних діянь. Згідно зі ст. 12 КК ФРН [8] за злочини передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менш ніж 1 рік та грошове стягнення у вигляді штрафу або більш суворе покарання, а за пропуски – позбавлення волі на менший строк або грошовий штраф. Причому останній – дуже високого розміру. Однак у санкціях статей КК ФРН конкретно суми штрафу за незаконну рубку лісу не визначено. Це питання віддається на розгляд Суду, який встановлює її індивідуально для кожного засудженого, виходячи із положень Загальної частини КК ФРН, у розмірі від 2 до 360 денних ставок (2€-5000€) його доходу. До речі, подібну до німецьких систему штрафів запроваджено також в Австрії, Франції, Іспанії, Бразилії, Португалії, Польщі, Угорщини, Швейцарії [9, с. 19]. Проте закріплена в КК ФРН система покарань, рівно як і самі покарання, суттєво відрізняється від української.

У підсумку відзначимо, що карним законодавством Німеччини надається лісу два статуси: статус майна і, водночас, статус природного об'єкту. І в першому, і в другому статусі ліс розглядається як об'єкт кримінально-правової охорони. Причому, поміж КК ФРН, серед інших джерел кримінально-правової охорони лісу важливе місце займають додаткові закони, які заповнюють прогалини КК ФРН. Зокрема, в числі таких законів можна назвати вище проаналізований Федеральний закон «Про ліс». І, нарешті, ще однією відмінною рисою карного законодавства Німеччини є те, що закон «Про ліс» передбачає застосування так званої «квазікримінальної» відповідальності до юридичних осіб. Тобто формально юридичні особи не визнаються суб'єктом злочину, але до них можуть застосовуватися карні санкції у вигляді економічних стягнень. Це питання дуже актуально, оскільки найчастіше саме лісгосподарські підприємства проводять незаконну рубку лісу.

Наступним кроком нашого дослідження буде розгляд карного законодавства Канади в частині охорони лісів від незаконної рубки. Перед усім слід відзначити, що згідно з Конституційним актом Канади від 17.04.1982 р. [10] усі ліси, що розташовані на території провінції, є власністю провінції. Основним базовим законом Канади, що регулює відносини у сфері лісокористування, є Федеральний закон «Про розвиток лісового господарства» (1985 р.), друга назва – «Акт про лісове господарство» [11]. Також діє низка спеціальних законодавчих актів, серед яких закони Канади: «Про захист дикої природи» (1985 р.), «Про охорону природного середовища» (1999р.), Перший національний закон «Про управління землею» (1999 р.), «Про національні парки» (2000 р.), Інструкції уряду Канади про дику природу, Правила та норм оброблення і вивезення деревини (1994 р.) та ін. [12].

Рубка лісу, вирізання та видалення лісової деревини дозволяється лише за наявності спеціального дозволу, порядок отримання якого визначено Правилами вирубування

і вивозу деревини (1994 р) [13]. Отримання дозволу не потрібно лише у випадку проведення рубок догляду в лісовому масиві. Згідно зі ст.ст. 6, 7 розд. 30 закону Канади «Про Лісове господарство» незаконну рубку лісу віднесено до злочинів [11].

До переліку правопорушень, що утворюють цей склад злочину, віднесено рубку лісової деревини: - без дозволу; - з порушенням: - умов дозволу (перевищенням допустимого обсягу зрубанної деревини, площі рубок тощо); - спеціальних інструкцій щодо оброблення пошкоджених дерев, зберігання і вивезення зрубанної деревини; - встановлених законодавством вимог і правил щодо охорони флори і фауни лісу, захисту лісових земель, захисту молодняків від вирубування; - на землях, що підлягають особливій охороні (ПЗФ, в місцях цілорічного розведення північного оленя тощо); - шляхом знищення або пошкодження дерев, що перебувають у чужій власності тощо. Будь-яка особа винна в порушенні зазначених вимог, несе карну відповідальність у порядку сумарного виробництва – штраф до 500 \$ або тюремне ув'язнення на строк до 6 місяців. Деревина, що заготовлена з порушенням законодавства Канади, підлягає конфіскації в порядку, встановленому розд. 490 КК Канади [14].

Щодо питання порушення екологічних вимог під час проведення рубок лісу, то порядок та умови застосування кримінальної відповідальності передбачено в розд. 13, 19 закону Канади «Про захист дикої природи» [15] та ст.ст. 11, 17, 22, 41, 133, 272(1), 310 закону Канади «Про охорону навколишнього природного середовища» [16]. Причому законом Канади «Про захист дикої природи» встановлено дуже суворі кримінальні покарання за незаконну рубку лісу.

Так, якщо під час проведення рубки лісу фізичною особою порушення екологічних вимог створило небезпеку заподіяння шкоди для життя людей чи об'єктам довкілля, то за перше порушення передбачено покарання у вигляді штрафу в розмірі від 15 тис. до 1 млн. \$ або тюремне ув'язнення; від 30 тис. до 2 млн. \$ або ув'язнення до 5 років; від 5 тис. до 300 тис. \$ або ув'язнення до 6 місяців, або обидва; за замовленням – до 100 тис. \$ або 25 тис. \$; за повторне порушення (злочин) – від 10 тис. до 600 тис. \$ або ув'язнення до 6 місяців, або обидва; за замовленням – до 200 тис. \$ або до 50 тис. \$; якщо злочин було заподіяно будь-якою особою, крім ф.о. або юр.о., то за перше порушення – від 500 тис. до 6 млн. \$, або від 100 тис. до 4 млн. \$; за замовленням – до 500 тис. \$ або в спрощеному порядку від 250 тис. \$; за повторне (злочин) – від 1 млн. до 12 млн. \$ або від 200 тис. до 8 млн. \$; за замовленням – до 1 млн. \$ або до 500 тис. \$. При цьому слід відмітити, що особливістю законодавства Канади є те, що за цей вид злочину карна відповідальність передбачена і до юридичних осіб, так: - за перше порушення – від 75 тис. до 4 млн. \$ або в порядку сумарного виробництва від 25 тис. до 2 млн. \$; за замовленням – за вироком суду до 250 тис. \$, а в спрощеному порядку – до 50 тис. \$; за повторне (злочин) – від 150 тис. до 8 млн. \$ або від 50 тис. до 4 млн. \$; за замовленням – до 500 тис. \$ або до 100 тис. \$ [15].

Під час призначення покарання сума штрафу повинна бути збільшена з урахуванням усіх обтяжуючих факторів, з урахуванням тяжкості кожної обтяжуючої обставини, пов'язаної зі скоєнням цього злочину в порядку ст.ст. 718.1 в 718.21 КК Канади [14].

До обтяжуючих обставин віднесено: повторність, приховування, за замовленням, тривалість (причому продовження скоєння злочину більше ніж на один день тягне відповідальність як за окремий злочин), навмисне заподіяння екологічної шкоди (знищення більш ніж однієї тварини, рослини чи ін. організму); завдання або ризик завдання шкоди живій природі і середовищу існування унікальних, рідкісних, особливо важливих або вразливих диких тварин;

невжиття заходів щодо запобігання вчиненню злочину та пом'якшенню чи усуненню його наслідків, незважаючи на наявність фінансових засобів; скоєння злочину, незважаючи на попередження офіцера дикої природи на обставини, які згодом стали предметом злочину та ін. [15]. Передбачається можливість застосування також додаткового штрафу, а також дублюється норма щодо конфіскації незаконно зрубаної деревини або доходів від її відчуження/реалізації в порядку, встановленому розд. 490 КК Канади [14].

Як підсумок важливо відмітити, що кожна з 10-ти провінцій Канади самостійно розробляє і ухвалює свої законодавчі та нормативно-правові акти, в яких визначає обов'язки власників лісів і лісокористувачів із лісогосподарського управління, порядок і правила ведення ними лісового господарства. Але це переважно підзаконні нормативно-правові акти, типовою вадою яких є величезна громіздкість, що відбивається «зарегульованістю» відносин у лісогосподарській сфері, що піддається критиці з боку лісопромисловців [17, с. 22]. Водночас у силу розмаїття форм лісоволодіння, відмінностей умов лісокористування та організації лісового господарства між 10-ма провінціями Канада має багатий і різноплановий досвід, що дозволяє іншим країнам робити для себе корисні висновки в подоланні проблем, конфліктів, труднощів щодо охорони лісу від незаконної рубки.

Не можна обійти увагою також досвід Сполучених Штатів Америки. Так, спочатку відзначимо, що федеральне лісове законодавство США поширюється лише на федеральні ліси. Крім того, в США існують закони штатів, що регулюють відносини у сфері лісокористування і лісогосподарської діяльності, але вони не мають автономної інкорпорованої форми та включаються у Звід законів США. Базовими лісовими законами, прийнятими на федеральному рівні, є закони США «Про відтворення здорових лісів» (1976 р.), «Національний закон «Про ведення лісового господарства» та відомий закон Лейсі в ред. 24.06.2008 р. Звичайно, важливе значення в регулюванні відносин з л/к має закон США «Про національну політику охорони навколишнього природного середовища» (1969 р.), на якому базується американська модель регулювання екологічних відносин, у т. ч. у сфері л/к, охорони і відновлення лісів. Згідно із цим законом державному регулюванню підлягають майже всі природні об'єкти і ресурси. Загалом же, на даний час число природоохоронних законів США перебільшує сотню [18; 19].

Карна відповідальність за екологічні злочини в основному передбачена федеральним законодавством США, і лише в ряді випадків – законодавством окремих штатів. Порядок застосування карної відповідальності за вчинення екологічних злочинів регламентується федеральним законом США «Про карну відповідальність за забруднення навколишнього середовища» (1990 р.) [20].

Водночас єдиного федерального кримінального кодексу, в якому були б кодифіковані всі склади злочинів та санкції за їхнє скоєння, в США не існує. Зазвичай статті, що регламентують застосування карної відповідальності за злочини проти довкілля, включаються не до кримінального закону, а розпорочені по нормах інших природоохоронних законів і кодексів штатів. Причому майже всі основні федеральні закони в галузі охорони НПС містять норми, що встановлюють карну відповідальність за вчинення екологічних злочинів у відповідних сферах регулювання [19; 21, с. 57–61].

У рамках даної статті ми обмежимося аналізом загальних для всіх екологічних злочинів положень, передбачених у законі США «Про карну відповідальність за забруднення навколишнього середовища». Так, згідно з вказаним законом суб'єктом карної відповідальності за екологічні

злочини є як фізична, так і юридична особа. Переважно до юридичних осіб, винних у скоєнні екологічних злочинів, застосовуються санкції у вигляді кримінального штрафу.

При цьому застосування карної відповідальності не звільняє ані фізичну, ані юридичну особу від відшкодування заподіяної екологічної шкоди. Усі злочини проти довкілля залежно від їх характеру і суспільної небезпеки розподіляються на дві категорії: 1) злочини (тяжкі і особливо тяжкі); 2) проступки (тобто, користуючись термінологією українського кримінального права, всі інші злочини, що не відносяться до тяжких і особливо тяжких). До тяжких і особливо тяжких злочинів американський законодавець відносить діяння, коли винна особа усвідомлює, що внаслідок навмисного порушення нею діючих правил та вимог екологічного/лісового законодавства інші особи піддаються безпосередній небезпеці.

Отже, оскільки суб'єктивна сторона незаконної рубки лісу передбачає не інакше як наявність вини у формі умислу, то, звичайно, цей вид злочину за американським законодавством слід кваліфікувати як тяжкий або особливо тяжкий. За скоєння екологічних злочинів цієї категорії карне законодавство США передбачає позбавлення волі на строк від 1 року до довічного ув'язнення і навіть до застосування вищої міри покарання. Що стосується екологічних проступків, то вони можуть бути скоєні як навмисне, так і з необережності.

А відтак незаконну рубку лісу за законодавством США можна кваліфікувати і як проступок, але лише в тому випадку, якщо винна особа не усвідомлювала, що внаслідок навмисного порушення нею вимог екологічного законодавства інші особи піддаються небезпеці і, певно, якщо це діяння не потягне за собою тяжких наслідків. За екологічні проступки поряд із стягненням кримінального штрафу та застосуванням інших заходів карної відповідальності передбачається позбавлення волі на строк до 1 року.

У випадку повторного скоєння незаконної рубки лісу сума штрафу, а також строк позбавлення волі можуть бути подвоєні. Причому немає значення, чи це діяння кваліфікується як злочин, чи як проступок. Поряд з основними заходами покарання за незаконну рубку лісу до юридичних осіб, суб'єктів лісогосподарської діяльності, а іноді і до фізичних осіб застосовуються додаткові санкції, що тягне для правопорушника негативні економічні наслідки. До них належать заборона (позбавлення), обмеження або припинення їх права укладати контракти з федеральними державними органами (державне замовлення) і отримувати від держави позики, субсидії, дотації та інші види фінансової допомоги; анулювання або відмову у видачі ліцензії, дозволів на і т.п., які необхідні для проведення певних лісогосподарських робіт, зокрема рубки лісової деревини.

Крім того, юридичні особи, винні в скоєнні екологічного злочину, несуть також інші негативні економічні наслідки, які в правовому сенсі не є санкціями. При цьому суми, що виплачуються в якості штрафів або грошового відшкодування за заподіяну екологічну шкоду, не належать до виробничих лісогосподарських витрат, а тому не виключаються із загальної суми доходів, що підлягає оподаткуванню.

Однак проблема в тому, що дати вичерпний перелік екологічних злочинів, що стосуються незаконної рубки лісу, – це вельми складна задача, оскільки диспозиції статей закону США «Про кримінальну відповідальність за забруднення навколишнього середовища», як правило, часто відсилають до інших норм, що містяться в положеннях статей різних параграфів, підрозділів та розділів цього закону, а часом і до інших законів.

Тому будь-яке екологічне правопорушення, яке полягає в незаконному рубанні лісу і яке впливає з порушен-

ня відповідної норми, можна кваліфікувати як злочин. Як слушно відзначає доктор права США Л. Брославський, «можливість такого широкого тлумачення фактично залишає на повний розсуд правоохоронних органів питання про доцільність кримінального переслідування за скоєння досить невизначеного числа екологічних правопорушень» [21, с. 61].

У контексті нашого дослідження має сенс більш детально зупинитися на законі Лейсі [22], сфера застосування якого поширюється на відносини в частині обігу будь-яких рослин на території США. Згідно з даним законом поняття «будь-яка рослина» включає деревину та вироби з неї. Законом Лейсі встановлено заборону на операції з обігу «імпорту, експорту, перевезення, отримання, набуття, купівлі чи продажу» рослин нелегального походження. Під деревинними рослинами «нелегального походження» розуміється деревина, яка заготовлена, оброблена, прийнята, транспортована, експортована чи продана з порушенням законодавства країни-походження в частині регулювання охорони деревних рослин та регламентації діяльності з обігу деревини та виробів з неї, а також відповідних законів США.

Будь-які операції з обігу деревини нелегального походження чи виробів з неї вважаються нелегальною діяльністю. Принциповими умовами визначення нелегальності походження деревини чи виробів з неї, законом Лейсі встановлено такі види діяльності, що за законодавством країни-експортеру регламентуються як незаконні дії у сфері лісозаготівель та несанкціонованого обігу деревини: крадіжка деревини; заготівля деревини на «офіційно визначених» національними законами територіях, що підлягають особливій охороні (заповідниках, національних парках), та інших типах територій, що офіційно охороняються; заготівля деревини без дозвільних документів чи з порушенням встановлених ними вимог; несплата належних платежів (податків, зборів), регламентованих законодавством країни-експортеру щодо операцій із заготівлі деревини, транспортування, експорту, купівлі-продажу тощо; порушення вимог законів, що регламентують відносини з перевезення та експорту деревини (наприклад, заборона на експорт круглого лісу). За торгівельні операції скупки-продажу продукції із завідомо незаконно заготовленої деревини законом Лейсі передбачено карне покарання у вигляді значних штрафів, майже до позбавлення волі.

Зокрема, відповідно до умов здійснення заходів системи «due care» за порушення закону Лейсі встановлено такі види потенційних покарань: 1) торгівля деревиною нелегального походження: - до свідомо залучених у заборонену діяльність – штраф за злочин до 500 тис. \$ для корпорацій, 250 тис. \$ - для осіб, чи подвійний прибуток; можливе позбавлення волі до 5 років; конфіскація товару; - до несвідомо залучених у заборонену діяльність: не здійснюючих заходи «due care» – штраф за правопорушення до 200 тис. \$ для корпорацій, 100 тис. \$ – для осіб, чи подвійний прибуток; можливе позбавлення волі до 1 року, чи штраф до 10 тис. \$; конфіскація товару; здійснюючих «due care» – конфіскація товару; 2) підроблена імпортна декларація: - до свідомо залучених в заборонену діяльність - штраф від 10 тис. \$; можливе позбавлення волі до 5 років; конфіскація товару; - до несвідомо залучених в заборонену діяльність – можлива конфіскація товару.

Отже, як бачимо, види відповідальності та розмір штрафів за порушення закону Лейсі прямо залежить від легальності намірів та дотримання системи «due care», застосування якої спрямоване на запобігання обороту нелегальної деревини на території США та зведення до мінімуму ризику її потрапляння на ринок США. Причому диференціація карного покарання залежить від того, чи було

відомо компанії або особі про протиправну діяльність, а також вартості товарів та об'єму поставки [23, с. 480–490]. Слід відмітити, що з даного питання закон Лейсі перегукується з Регламентом Європейського Союзу № 995/2010 із деревини і лісоматеріалів від 03.03.2013 р. [24], прийнятим із метою боротьби з браконьєрством під час лісозаготівель. Вказаний Регламент прямо забороняє ввезення на територію країн ЄС деревини з інших країн із порушенням національного законодавства цих країн.

Отже, аналіз кримінально-правової охорони лісів від незаконної рубки за законодавством США свідчить, що система карної відповідальності за цей вид екологічного злочину є ефективним засобом як охорони НПС, так і економічної безпеки держави. Разом із тим у порівнянні з українським законодавством американське карне законодавство, в т. ч. у частині охорони лісу від незаконної рубки, є хаотичним і структурно неорганізованим, що являє виняткову складність його застосування. Але незважаючи на цю ваду, досвід і певні здобутки законодавчого регулювання відносин щодо охорони лісів від незаконної рубки в США може представляти безсумнівний інтерес для українського законодавця. Це, зокрема, застосування карної відповідальності до юридичних осіб, винних у порушенні лісового і природоохоронного законодавства США під час проведення рубок лісу, а також у порушенні лісового законодавства країни-експортеру під час здійсненні нелегальних операцій з обігу деревини.

Висновки. На жаль, у межах однієї невеликої за обсягом статті охопити всі країни світу неможливо та й не представляється доцільним. Законодавство країн, проаналізоване в даній науковій роботі, представляє значний інтерес для України з точки зору вивчення досвіду кримінально-правової охорони лісів від незаконної рубки, оскільки всі ці країни відомі своєю стабільною правовою системою і великим досвідом правотворчої діяльності в досліджуваній сфері. Підводячи підсумок досвіду проаналізованих окремих зарубіжних країн, можна говорити, що, на відміну від українського законодавства, кримінально-правова охорона лісів за законодавством цих країн здійснюється переважно в нормах лісового або природоохоронного законодавства, поза спеціального кодифікованого кримінального акту.

У нормах же кримінальних кодексів ліс має переважно статус майна, але якщо посягання на рослинність лісу потягло за собою завдання екологічної шкоди, то таке діяння розглядається як екологічний злочин. Відмінною рисою законодавства проаналізованих країн є те, що за скоєння екологічного злочину взагалі і незаконну рубку лісу зокрема передбачено застосування кримінальної (США, Канада) або квазікримінальної (ФРН) відповідальності до юридичних осіб. Більшість покарань, що застосовуються до юридичних осіб за вчинення незаконної рубки лісу, належить до категорії кримінальних грошових штрафів, причому в досить великих розмірах.

Проте чинне на сьогодні українське кримінальне законодавство не передбачає притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності. Хоча Лісовий кодекс України в редакції від 08.02.2006 р. містить норми, які передбачають певні заходи примусу до юридичних суб'єктів лісогосподарської діяльності в разі порушення ними лісового та/або екологічного законодавства в частині охорони лісів. Зокрема, заборону, тимчасове припинення або обмеження лісогосподарської діяльності; тимчасове зупинення работ; вилучення незаконно добутих лісових ресурсів, знярядь їх добування тощо [25].

Отже, у зв'язку з тим, що останнім часом частка незаконних рубок лісу, скоєних лісогосподарськими підприємствами, значно збільшується, постає питання про необхідність притягнення юридичних осіб-злочинців до

кримінальної відповідальності за шкоду, спричинену до-
вкіллям через незаконну рубку лісу, а отже, суспільству,
особі та державі.

Тим більше, що досвід зарубіжних країн демонструє
можливість та ефективність застосування кримінальної
відповідальності до юридичних осіб [26, с. 79–88]. До речі,
цього вимагає й активізація та розширення меж міжнарод-
ної торгівлі деревиною, що пов'язане з глобалізацією еко-
номічних процесів.

Список використаної літератури:

1. Екологічне лихо: Винищення лісів в Україні // новини УНІАН: 22.01.2016. URL: <https://ecology.unian.ua/1272491-ekologichne-liho-vinischennya-lisiv-v-ukrajini.html>.
2. Ексклюзивне інтерв'ю заступника голови Держлісагентства України В.Н. Бондаря. URL: http://lesovod.blogspot.ru/2018/05/blog-post_636.html?m.
3. Federal Act on Forest (Forest Act, ForA) of 04.10.1991 (Status as of 01.01.2017). URL: <https://www.ecolex.org/details/legislation/federal-forest-act-lex-faoc025758/>.
4. Информационные материалы по законодательству Федеративной Республики Германия в области лесного хозяйства и охоты / [пер. с нем. Н.В. Дюрр, под ред. С.И. Герасина]. М.: Международная академия оценки и консалтинга, 2005. 150 с.
5. Лесное законодательство зарубежных стран / Васильев П.В., И.С. Власов, М.В. Герасимов, Н.Г. Катанян, и др. [под общ. ред.: П.В. Васильев, Г.Н. Полянская. М.: Юрид. лит., 1973. 487 с.
6. Конституции зарубежных стран: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский Союз, Соединенные Штаты Америки, Япония: учеб. пособие / [сост. сб. пер., авт. введ. и вступ. ст. В.В. Маклаков]. 8-е изд., исправл. и доп. (Конституция Федеративной Республики Германия. № 17, 20, 11. П. 1. Ст. 74). М.: «Инфотропик Медиа», 2012. 640 с.
7. Мониторинг законодательства о лесах и животном мире: науч.-практ. пособие / Ред. кол.: С.А. Боголюбов, Д.Б. Горохов, Д.О. Сиваков. М.: Юриспруденция, 2011. 352 с.
8. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии: в ред. от 13.11.1998 г. по сост. на 15.05.2003г. / Д.А. Шестаков [пер. с нем. Н.С. Рачковой]. СПб.: «Юридический центр Пресс», 2003. 522 с.
9. Аистова Л.С. Уголовное право зарубежных стран: уч. по-соб. С.-Пб: С-Пб.ЮИ АГП РФ, 2013. 132 с.
10. Canada Act / Constitution Acts, 1867 to 1982. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-15>.
11. Canada Forestry Act R.S., 1985, с. - 1994, с. 41, s. 26. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/F-30/>.
12. Justice Laws Website Canada 01.10.2018. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/>.
13. Regulations Respecting the Cutting and Removal of Timber (Forestry Act), 1993 SOR/94-118ю - P.C. 1994-93 1994-01-20. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/>.
14. Canada Criminal Code R.S.C., 1985, с. C-46. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>.
15. Canada Wildlife Act R.S.C., 1985, с. W-9 R.S., 1994, с. 23, s. 2(F). URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/>.
16. Canadian Environmental Protection Act, 1999 S.C. 1999, с. 33. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/>.
17. Костенко А. Об опыте Канады в области устойчивого лесопользования. Устойчивое лесопользование. 2015. № 1(41). С. 22–24.
18. Законодательство США. URL: <http://www.hg.org/usfederal-govt.html>.
19. Исследовательский портал о законодательстве США. URL: <https://law.lexisnexis.com/infopro/zimmermans/>.
20. Pollution Prosecution Act of 1990 // Pub. L. 101-593, title II, Nov. 16, 1990, 104 Stat. 2962 (42 U.S.C. 4321) Pub. L. 101-593 // Исследовательский портал о законодательстве США. URL: <https://law.lexisnexis.com/infopro/zimmermans/>.
21. Брославский Л.И. Ответственность за окружающую среду и возмещение экологического вреда: законы и реалии России, США и Евросоюза. М.: Инфра-М, 2014. 228 с.
22. Lacey Act 16 U.S.C. § 70. 25.05.1900. URL: <https://law.lexisnexis.com/infopro/zimmermans/>.
23. Li R. Long-term effects of eliminating illegal logging on the world forest industries, trade and inventory / R. Li, J. Buongiorno // Forest Policy and Economics. 2008. Vol. 10. P. 480–490.
24. Регламент (ЕС) № 995/2010 Европейского парламента и Совета от 20.10.2010 г. об обязанностях операторов, размещающих лесоматериалы и продукцию из древесины на рынке (WWF России). М., 2011. 36 с.
25. Лісовий кодекс України в від 21.01.1994 р. в ред. від 08.02.2006 р. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 17. Ст. 99.
26. Гришук В. Питання кримінальної відповідальності юридичних осіб в Англії, США, Франції та республіці Польща. Вісник Академії адвокатури України. 2007. № 10. С. 79–88.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Будяченко Ольга Миколаївна – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Budiachenko Olha Mykolaivna – Lecturer at the Department of Civil Law Disciplines of Odessa State University of Internal Affairs

helga_odessa2008@ukr.net